

Yaroslav Mojsijenko
yaroslawmojsijenko@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3464-1546

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ СТУДІЇ В ДОРОБКУ С. БАЛЕЯ

Вступ

Аналізуючи психологічну спадщину українських учених періоду 20–50-х років ХХ століття, неможливо оминати увагою постать і творчість **Степана-Максима Балея**, педагога, викладача і психолога.

Степана Балея справедливо вважають багатоплановим науковцем, це відбилося в назвах його книг, посібників, статей. Знайомлячись із бібліографією, знаходимо зокрема: „Нарис психології” (1922)¹ і „Нарис логіки” (1923)², „Психологія підліткового віку” (1931, 1932, 1935 рр.)³, „Нарис психології у зв’язку з розвитком дитячої психіки” (1938, 1947 рр.)⁴, „Нарис психології виховання” (1938, 1947, 1951, 1958 рр.)⁵, „Характерологія

¹ С. Балея, *Нариси з психології*, Нова Бібліотека, Львів–Київ: Нові шляхи, 1922, s. 139.

² С. Балея, *Нариси з логіки*, Львів, НТШ, 1923, s. 52.

³ С. Балея, *Психологія підліткового віку*, Львів–Варшава: Атлас, 1931, s. 264; С. Балея, *Психологія підліткового віку (друге видання)*, Львів–Варшава, 1932, s. 262.

⁴ С. Балея, *Нарис психології у зв’язку з розвитком дитячої психіки*, Львів: Атлас, 1935, s. 424.

⁵ С. Балея, *Нариси з психології виховання*, Львів–Варшава: Бібліотека Атлас, 1938, s. 295.

і типологія дітей і молоді” (1946 р.)⁶, „Дорогою самопізнання” (1947 р.)⁷, „Вступ до суспільної психології” (1959 р.)⁸.

Ми маємо на меті висвітлення й аналіз соціально-психологічної складової наукової спадщини дослідника.

Для цього необхідно виокремити й проаналізувати теми й проблематику соціально-психологічних розвідок, простежити мислення автора, а також співвіднести доробок ученого із тогочасною науковою думкою.

Витоки соціально-психологічної думки С. Балея

С. Балея народився 4 лютого 1885 року в с. Великі Бірки, нині Тернопільського району Тернопільської області у вчительській родині. Закінчив Тернопільську гімназію, по її завершенню вступив на філософський факультет Львівського університету, де навчався у період з 1903 по 1907 рік. У цей період студента помітив визначний польський вчений, філософ, професор К. Твардовський, який і відзначив науковий потенціал С. Балея. Після закінчення університету С. Балея працював викладачем психології, математики, логіки. У 1911 році захистив наукову роботу „Про потребу реконструкції поняття психологічної основи почуттів” і здобув науковий ступінь доктора філософії. Протягом 1912–1914 рр. науковець стажувався в Сорбоні та Берлінському університеті завдяки протекції уже згаданого професора К. Твардовського.

Трудова біографія С. Балея видається стислою: працював викладачем в гімназіях Тернополя, Перемишля, Львова (1922–1927), читав лекції в Українському таємному університеті (Львів), працював доцентом у Кам’янець-Подільському університеті. Під час німецької окупації викладав у Варшавському і Краківському підпільних університетах, співпрацював з українськими науковими журналами. „Вісник НТШ”, „Лікарський вісник”, „Наука і письменство”; завідував кафедрою психології виховання Варшавського університету (1927–1952), обіймав посаду

⁶ С. Балея, *Характерологія і типологія дітей і молоді*, Варшава: Наша Бібліотека, 1946, с. 4.

⁷ С. Балея, *Шляхами самопізнання*, Краків: Знання. Професія. Культура, 1947, с. 178.

⁸ С. Балея, *Вступ до соціальної психології*, Варшава: Державне Наукове Видавництво, 1959, с. 226.

директора Варшавського педагогічного інституту Спілки вчителів (1936–1952)⁹. Однак за цим прозаїчним списком місць роботи віднаходимо непересічний і сповнений труднощів шлях людини, котра присвятила себе розбудові психологічної науки одразу двох країн: України та Польщі. Зауважимо тут, що початок наукової кар'єри майбутнього вченого був позначений соціально-ідеологічною напруженістю. Відомо, що на адресу професора К. Твардовського була спрямована низка критичних зауважень з боку шовіністично налаштованої польської преси, адже польський учений посприяв і домігся наукової стипендії для С. Балєя, українця за походженням. Наводимо уривок із листа, адресованого С. Балєєм до К. Твардовського: „Я невимовно вдячний ясновельможному пану Професору за пояснення, пов'язані з моєю справою, і заміщені в «*Słowie Polskim*» [популярна львівська газета того часу – *Я.М.*]. А це є настільки цінне для мене не тільки з того приводу, що пан професор, можливо, навіть наражаючи свою репутацію, таким шляхетним способом захищає мене перед прикрими для мене підозрами; я високо ціную цей вчинок передусім з того приводу, що в моїх очах і в очах інших українців він буде живим прикладом об'єктивності і доброзичливості ясновельможного пана Професора в стосунку до його учнів української національності”¹⁰. Звідси стає зрозумілим, що шлях молодого українця почався за безпосередньої підтримки польських інтелектуальних еліт, і його зв'язок із польською наукою тривав аж до смерті вченого у 1952 році.

Разом з тим, як ми бачимо, С. Балєй ідентифікує себе як українського вченого. В український період життя вчений активно захоплювався психоаналізом, практикував цей підхід і використовував ідеї З. Фрейда і К. Юнга у дослідженнях творчості Т. Шевченка, Ю. Словацького, С. Жеромського. Згадувані дослідження стали унікальними у жанрі психобіографічних студій. Ми не будемо детально зупинятися на їх аналізі, перш за все, через те, що психоаналітичний аспект доробку автора не є предметом нашої статті.

Найбільш плідним для вченого став польський період життя – за 24 роки науковець написав низку праць у галузі загальної, дитячої, педа-

⁹ М. Верніков, *Балєй Степан Володимирович*, http://esu.com.ua/search_articles.php?id=41205 (dostęp: 11.03.2019).

¹⁰ С. Іваник, *Львівський Фрейд – Степан Балєй*, https://zaxid.net/lvivskiy_froyd_stepan_baley_n1241373 11.04. 2019. (dostęp: 11.03.2019).

гогічної, соціальної психології, окремі розвідки присвячені психології літературної творчості. Польський вчений М. Земнович, зокрема, зауважує, що Степан Балей фактично стояв біля витоків досліджень з проблем психології особистості та психології виховного процесу тогочасної Польщі¹¹.

Цю думку поділяє і український дослідник М. Верніков, котрий у певному сенсі „повернув” ученого українській науковій спільноті – „У Польщі С. Балея вважають одним із засновників польської психології, зокрема психології розвитку і психології виховання”¹².

Соціальна психологія у спадщині С. Балея

Ми обрали для аналізу переклад доробку дослідника – „Вибрані праці з соціальної та педагогічної психології” (1995)¹³. Зауважимо, що книга містить розвідки, датовані 1959–1961 роками, тобто виданими вже по смерті автора. Інформація про роки написання конкретних праць автором є відсутньою.

Працею, що відкриває збірник, є стаття „Погляди Густава Лебона”, присвячена психології юрби.

Юрба, її психологія, постає в баченні С. Балея „проблемою, якою соціальна психологія займалася від самого початку”, „складовим напрямком досліджень соціальної психології”¹⁴. Постать Г. Лебона і праця „Психологія юрби” традиційно описується дослідником як найавторитетніша і найпопулярніша в галузі. С. Балея, певною мірою, полемізує із французьким ученим стосовно двох часто цитованих тез. Не піддаючи сумніву твердження про те, що поведінка особи змінюється в юрбі, що поза юрбою особа поводиться інакше, ніж коли перебуває в ній, С. Балея

¹¹ П. Петрюк, Л. Бондаренко, Академік Степан Володимирович Балея – видатний український і польський психолог, лікар, психоаналітик та філософ, <http://www.psychiatry.ua/articles/paper036.htm> (dostęp: 11.03.2019).

¹² М. Верніков, *Балей Степан Володимирович*, http://esu.com.ua/search_articles.php?id=41205 (dostęp: 11.03.2019)

¹³ С. Балея, *„Вибрані праці з соціальної та педагогічної психології”*, Тернопіль, ТЕПО, 1995, с. 5–46.

¹⁴ Ibidem.

висловлює сумнів із приводу того пояснювального механізму, через який Г. Лебон трактує такі поведінкові зміни. На думку С. Балея, колективна свідомість і квазігіпнотичне навіювання не виступають достатньо переконливими аргументами.

У подальшому С. Балея розвиває першу тезу і висловлює думку про те, що особа поводиться інакше ніж наодинці не лише в юрбі, а й у колективі, причому поведінка індивіда в організованому колективі відрізнятиметься і від його поведінки поза колективом, і від його поведінки в юрбі. Таким чином, для нашого співвітчизника тема участі особи в юрбі, не зводиться лише до власне юрби, а мислиться на рівні взаємодії особи й колективу. С. Балея зауважує, що саме усвідомлення різниці у поведінці особи в колективі й поза ним є тим маркером, який водночас відділяє соціальну психологію і соціологію від загальної психології та визначає згадані науки як самостійні¹⁵.

У подальшому автор переходить до аналізу явища юрби, її динаміки, механізмів поведінки в юрбах, видів юрб та інших людських угруповань. Перш за все, визначаючи юрбу, С. Балея виокремлює те, чим не є юрба. Велика кількість людей в одному просторі не є маркером натовпу, відтак не є юрбою будь-яке скупчення людей, як не є юрбою будь-яке зібрання людей із будь-якої причини. Для утворення юрби необхідна певна кількість осіб, що зосереджує свою увагу на одному об'єкті чи акції, разом із тим, зауважує автор, власне зосередження уваги також іще не робить із зібрання людей юрбу. Якщо зібрання людей залучається до якоїсь дії чи акції, яка вважається спільною – ось за таких обставин таке зібрання стає юрбою¹⁶. Тобто те, що робить юрбу юрбою дослідник називає спільним інтересом, справою, метою, яка на певний час здатна об'єднати людей, причому така мета або інтерес мусять мати свою передісторію, у термінології С. Балея – повинно бути „щось на кшталт пружини... і це «щось» пов'язується з емоційним боком психіки присутніх” [там само]. Знаючи або помітивши цей інтерес, таким чином, можна розтлумачити причини утворення натовпу, разом із тим, дослідник фокусує увагу на тому, що він дійсно вважає таким, що досі не має чіткого пояснення, а саме: способів дій юрби, форм її реагування.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem, s. 11.

Автор, подібно до багатьох дослідників натовпу, схильний пояснювати поведінкові механізми юрби через феномени фасилітації, навіювання, зараження, наслідування; зауважується, що навряд чи правомірно вважати наявність усіх перелічених феноменів обов'язковими, або такими, які неодмінно мусять проявитися в юрбі одночасно. Дослідник побічно згадує ефекти всесильності й анонімності, завдяки котрим діють фасилітація і наслідування, акцентує увагу на актуальних наукових проблемах: вивільнення імпульсів у юрбі, ролі ватажків та їх типологія, природи особистості в натовпі (де поляризуються твердження Г. Лебона „людина у натовпі перестає бути собою” і теза Ф. Олпорта „людина юрби знаходить себе в ній, адже більше не мусить стримувати себе від реакцій і дій, що за інших обставин є табуйованими”). Зауважимо, що у цьому контексті С. Балей більшою мірою проблемізує психологію юрби, ситуативно посилаючись на визначення й дослідження авторів, аніж продукує власну концепцію юрби, її поведінкових механізмів, характеристик, передумов виникнення.

Аналізуючи питання видів юрб, автор полемізує стосовно вже наявного способу об'єднувати можливі її види за критеріями деструктивності, злочинності, агресивності, патологічності. На думку С.Балей, таке спрощення є некоректним. Він зауважує, що юрбу можна розглядати, як інструмент, котрим трансформуються віджилі, застарілі соціальні структури. Забігаючи дещо уперед, відзначаємо, що схожу думку в контексті юрби як носія героїчного, висловлює М. Слюсаревський у праці „Ілюзії і колізії”¹⁷.

На думку автора, генезу спрощеного ставлення до юрби, як до явища цілком патологічного, можна зрозуміти на прикладі пліток. Наприклад, ученим, які досліджують психологію юрби, відомо, що пліткування в юрбі відбувається блискавично і майже завжди набуває велетенських розмірів. На цій підставі вони роблять висновок, що плітка є чимось типовим для юрби і водночас патологічним. Проте ігнорується той факт, що розповсюдження пліток відбувається і в, умовно кажучи, нормальних групах.

¹⁷ М. Слюсаревський, *Ілюзії і колізії. Нариси статті, інтерв'ю на теми політичної та етнічної психології*, Київ, Гнозис, 1998, s. 233.

Відтак С. Балей розвиває думку відносно спільного і відмінного у юрбах та інших видах людських угруповань: він стверджує, що феномени фасилітації, навіювання, симпатії, сили впливу, наслідування, співпраці не є специфічними атрибутами лише натовпів, а й проявляються в аудиторіях, поведінці публіки, колективах та організованих групах. Зауважуємо, що на переконання дослідника, немає спеціальних законів соціальної психології, що витлумачують поведінку людей у юрбах і які би при цьому різнилися від законів для організованих колективів¹⁸.

Інтерес автора до проблеми колективів, яка почасти порушується у наведеній вище статті, розкривається у розвідці „Психологія шкільного класу”. У вступній частині автор ставить проблему дефініції. Класний колектив розглядається ним як основна організаційна ланка школи. Клас як інституція, досліджується представниками двох наук: соціологією та психологією, причому межі між означеними галузями знання є доволі нечіткими на рівні декларованої проблематики й використовуваних методів. Таким чином, стан проблеми видається авторові актуальним і таким, що потребує диференціації і чіткості у відповіді на запитання: що досліджується під грифом „Психологія шкільного класу” і відповідно, що є предметом відповідного соціологічного дослідження.

С. Балей торкається питання форм та проявів колективного життя класу. Дослідник цікавиться питанням того, як шкільний клас трансформується із механічного утворення на таку групу, де реально присутнім є зв'язок та взаєморозуміння. Окрім вікових особливостей, що природно, чинять вплив на таку трансформацію, С. Балей виділяє такі прояви змін: 1) вживання слова „Ми”, „наш клас” щодо цілої групи; 2) „честь класу”, що може мати вияв у почутті ображеності стосовно негативної думки про клас, яку висловлюють окремі члени колективу; 3) почуття гордості, коли хтось із представників класу вчиняє щось надзвичайне; 4) класна солідарність, іноді спрямована на вчителя або й проти нього.

Дослідник зазначає, що формою прояву „духу класу” часто слугують 1) настрої, 2) характерні вислови та звороти, 3) спільні деталі одягу, 4) спільний сміх як спосіб реакції на зовнішнє середовище.

¹⁸ С. Балей, „Вибрані праці з соціальної та педагогічної психології”, с. 17.

Цікавим маркером, що його виділяє учений, постає випадок колективного протиставлення групи у відповідь на вимоги шкільної дисципліни, втечі з уроків, бунт тощо¹⁹.

Окрім інтеграційних процесів, згаданих вище, автор виділяє дезінтеграційні процеси, які також є проявами колективного життя – до таких відносить розпад громади на маленькі гурти. Такий розпад часто спричинений конкуренцією між кількома лідерами класу, їх небажанням підкорятися один одному. С. Балея описує власне спостереження, що згадані прояви колективного життя переважно є небажаними чи байдужими для шкільної адміністрації, і в цьому контексті автор висуває ідею органу шкільного самоврядування із подвійною соціально-психологічною природою: з одного боку, такий орган дозволяє шкільній групі певним чином реалізуватися, з іншого боку, групові норми, які транслюються через самоврядування, не мусять бути у суперечності із нормами керівництва школи.

Зауважуємо, що ідея самоврядування у його цілісності та внутрішній несуперечності із загальношкільним життям вже апробувалася у радянській педагогічній традиції. І тут становить інтерес авторська позиція С. Балея стосовно надбань і новацій у СРСР. С. Балея, з одного боку, схвалює прагнення зробити шкільний клас частиною ширшого соціального контексту, а з іншого боку, висловлює сумнів із приводу ймовірності сформуванню із шкільного класу групу з таким рівнем єдності.

Звідси можемо припустити, що цікавість С. Балея і радянських педагогів до проблем колективу, нехай із принципово різних ідеологічних позицій і досвіду, ймовірно, відповідала загальнонауковим тенденціям. Принаймні, очевидно перегукуються виокремлені дослідником психологічні прояви життя класу (на прикладі відчуття „Ми”), які, використовуючи іншу, притаманну радянській традиції термінологію, можна було би назвати „колективістськими”.

У праці „Проблеми пропаганди” С. Балея віднаходимо також початки дослідження виникнення пересудів, громадської думки й позицій. Це питання автор трактує через поняття пропаганди. Дослідження, яке ми взяли до аналізу, є сутнісно стислим теоретичним викладом наявних

¹⁹ Ibidem, s. 31–32.

підходів до розуміння терміну пропаганда і його пов'язаності із громадською думкою та ідеологією. С. Балей наводить визначення пропаганди як „систематичного намагання особи або групи осіб вплинути на поведінку осіб чи груп за допомогою навіювання і як результат – керувати їх вчинками”²⁰. С. Балей зазначає, що на політичних теренах пропаганда неодноразово служила деструктивним цілям, проте водночас засоби пропаганди можуть бути використаними і задля прогресу. Якщо оцінювати пропаганду як психологічну технологію, зауважує дослідник, то вона може ґрунтуватися як на раціоналізмі, логічних доказах, на наукових засадах у ширшому сенсі, так і на демагогії, ірраціональності, почуттєвості. Функції пропаганди немислимі поза конкретною ідеологією і не можуть бути зведеними лише до переконування. Вплив пропаганди полягає з-поміж усього у заохоченні, викликанні почуття піднесення, зламу внутрішніх обмежень.

Стосовно зв'язку пропаганди з типами ідеологій С. Балей висуває таке твердження: ідеологія, яка містить у собі ірраціональне, міфи, вірування, ритуали буде послуговуватися відповідним типом пропаганди²¹.

Висновки

Аналізуючи доробок автора, зауважуємо таке: С. Балей проблемізує актуальні для свого часу питання співвідношення ідеології та пропаганди, питання статусу соціальної психології та предмета її дослідження, питання психології юрб, колективів, об'єднань та угруповань.

Прикметною ознакою мислення автора, яка вирізняє його з-поміж решти українських учених, які працювали у предметному полі соціальної психології, не вважаючи себе, втім, соціальними психологами, є оперування термінами й поняттями психологічної науки, як-от: наслідування, фасилітація, співпраця, навіювання, наслідування, група, колектив тощо і водночас чітка позиція відносно самостійного статусу соціальної психології як науки, її окремоті від інших галузей, зокрема, від загальної психології.

²⁰ Ibidem, s. 18.

²¹ Ibidem, s. 20.

Хочеться також зауважити на різниці між баченням предмета соціальної психології, запропонованим С. Балеєм, і баченням соціальної психології науковцями на підрадянських територіях. Якщо радянську соціальну психологію було фактично зведено до психології малих і середніх груп, то у С. Балея ми спостерігаємо прагнення розширити предмет до дослідження психології юрб.

Узагальнюючи доробок С. Балея у контексті тогочасного розвитку соціально-психологічного знання, відзначаємо:

- ідеї С. Балея стосовно „духу класу”, ролі шкільного учнівського самоврядування є суголосними тим концепціям і уявленням про колектив, що були запропоновані А. Макаренком і його послідовниками в Радянському Союзі;
- інтерес автора до окремих проблем соціальної психології відповідає науковим тенденціям тогочасного Радянського Союзу. С. Балеї цікавиться соціально-психологічними процесами у групах і колективах, аналогічно до своїх радянських колег. Одначе, на відміну від студій О. Залужного, А. Макаренка, котрі не вбачали потенціалу й необхідності у вивченні юрб і мас в силу наукової моди та ідеологічних настановлень, С. Балеї дотримується інших поглядів. Він стверджує, що вивчення юрби є проблемою, якою соціальна психологія опікувалася від початку;
- на відміну від радянської традиції, котра уособлювала собою парадокс, коли вчені фактично займаються соціально-психологічними проблемами, водночас відмовляють соціальній психології в існуванні, тавруючи її як буржуазну науку, С. Балеї не лише підкреслює самостійний статус соціальної психології, а й увиразнює автентичні риси науки;
- соціальна психологія мусить досліджувати закони й залежності, які пояснюють поведінку людей як в юрбах, так і в організованих групах, уважає С. Балеї. Автор використовує поняття фасилітації, сили впливу, симпатій, співпраці, наслідування, що свідчить, що на його мислення як соціального психолога мала вплив американська експериментальна традиція (Н. Тріплет, Ф. Олпорт).

Bibliografia

- С. Балей, „Вибрані праці з соціальної та педагогічної психології”. *“Chosen studies on social and pedagogical psychology”*. – Тернопіль Ternopil. – ТЕІПО, 1995, 5–46 с.
- С. Балей, *Зібрання праць*. У 5 томах і 2 книгах. – Львів–Одеса: ІФЛІС ЛФС „Cogito”. – Том 1, 2002, 488 с.
- С. Балей, *Зібрання праць*. У 5 томах і 2 книгах – Львів: Національний Політехнічний Університет, Том 2, 2009. 512 с.
- С. Балей, *Нариси з психології*. Нова Бібліотека. – Львів–Київ: Нові шляхи, 1922, 139 с.
- С. Балей, *Нариси з логіки*. – Львів: НТШ, 1923. 52 с.
- С. Балей, *Психологія підліткового віку*. – Львів–Варшава: Атлас, 1931, 264 с.
- С. Балей, *Психологія підліткового віку (друге видання)*. – Львів–Варшава, 1932, 262 с.
- С. Балей, *Нарис психології у зв'язку з розвитком дитячої психіки*. – Львів: Атлас, 1935, 424 с.
- С. Балей, *Нариси з психології виховання*. – Львів–Варшава: Бібліотека Атлас, 1938, 295 с.
- С. Балей, *Характерологія і типологія дітей і молоді*. – Варшава: Наша Бібліотека, 1946, 48 с.
- С. Балей, *Шляхами самопізнання*. – Краків: Знання. Професія. Культура, 1947. 178 с.
- С. Балей, *Вступ до соціальної психології*. – Варшава: Державне Наукове Видавництво, 1959. 226 с.
- М. Слюсаревський, *Ілюзії і колізії. Нариси статті, інтерв'ю на теми політичної та етнічної психології*. – Київ: Гнозис, 1998, 33 с.
- Balej S. (1995), *“Chosen studies on social and pedagogical psychology”*. – Ternopil. – ТЕІПО, 5–46.
- Balej S. (2002), *Collection of studies*. In 5 volumes. and 2 books. Lviv–Odesa: IFLIS LFC “Cogito”, Volume 1, 488 p.
- Balej S. (2009), *Collection of studies*. In 5 volumes. and 2 books. Lviv, National University “Lviv Politechnics”, Volume 2, 512 p.
- Balej S. (1922), *Sketches on Psychology: A New Library*. Lviv–Kyiv: New Ways, 1922, 139 p.
- Balej S. (1923), *Sketches on Logic*. Lviv: NTSh, 52 p.
- Balej S. (1931), *Psychology of teens*. Lviv–Warsaw: Atlas, 264 p.
- Balej S. (1932), *Psychology of teens (second edition)*. Lviv–Warsaw, 262 p.

- Balej S. (1935), *Sketches on psychology on terms of the development of child's psyche*. Lviv: Atlas, 424 p.
- Balej S. (1938), *Sketches on educational psychology*. Lviv–Warsaw: Library Atlas, 295 p.
- Balej S. (1946), *Characterology and typology of children and young people*. Warsaw: Our Library, 48 p.
- Balej S. (1947), *The way to self-cognition*. Krakow: Knowledge. Profession. Culture, 178 p.
- Balej S. (1959), *Introduction to social psychology*. Warsaw: State Scientific Publisher, 226 p.
- M. Slyusarevskiy, *Illusions and Collisions* [Text]: Essays, Articles, Interviews on the Issues of Political and Ethnic Psychology. Kyiv: Gnosis, 1998, 233 p.

Zasoby internetowe:

- <http://www.psychiatry.ua/articles/paper036.htm>
http://esu.com.ua/search_articles.php?id=41205
https://zaxid.net/lvivskiy_froyd_stepan_baley_n124137

Соціально-психологічні студії в доробку С. Балея

Анотація Статтю присвячено історико-психологічному дослідженню соціально-психологічного доробку українсько-польського науковця Степана-Максима Балея. Визначена тематика наукових зацікавлень автора. Проаналізовано і виокремлено такі проблеми як: психологія натовпів і юрб, пропаганда та ідеологія, статус і предмет соціальної психології українська національна вдача та колективне несвідоме українства. Показано характерологічні особливості наукового мислення автора.

Ключові слова: українська соціально-психологічна думка, юрба, пропаганда, ідеологія, предмет вивчення соціальної психології.

Spółeczno-psychologiczne badania w dorobku S. Baleji

Artykuł jest poświęcony analizie socjalno-psychologicznego dorobku ukraińsko-polskiego naukowca Stefana-Maksima Baleja z perspektywy historyczno-psychologicznej. Określono temat naukowych zainteresowań autora. Wydzielone i scharakteryzowane zostały takie problemy, jak: psychologia tłumów, propaganda i ideologia, status i przedmiot socjalnej psychologii, ukraińska mentalność

narodowa i przyczyny braku kolektywnego braku świadomości ukraińskiej narodowej. Pokazano cechy charakterystyczne naukowego myślenia autora.

Słowa kluczowe: ukraińska myśl społeczno-psychologiczna, tłum, propaganda, ideologia, przedmiot badań psychologii społecznej.

Social-psychological studies in heritage of S. Balej

The present article deals with historic-psychological research on social-psychological heritage of two representatives of Ukrainian Diaspora – Stefan-Maksym Balej. Topics of scientific interest of S. Balej and O. Kulchytzkyj were defined. Problems of group psychology, psychology of crowd, propaganda and ideology, status and subject of social psychology, characteristic features of Ukrainian national character and group unconscious has been analyzed and specified. Characteristic features of S. Balej scientific thinking of were shown.

Keywords: Ukrainian social-psychological thought, crowd, propaganda, ideology, subject of study of social psychology.